

PANDEMIAN VAIKUTUKSET VAPAA-AJAN PALVELUIDEN JA TILOJEN KÄYTTÖÖN

On arvioitu, että koronakriisi ja siitä seuraava talouskriisi ovat yhdessä merkittävin yhteiskuntiamme ja kaupunkijamme muuttava tapahtuma toisen maailmansodan jälkeen (Low & Smart 2020,1). Muutoksen kohteena ovat erityisesti julkiset tilat sekä niissä toteutettavat palvelut ja toiminnot. Joudumme muun muassa vakavasti pohtimaan, millä tavoin sosiaalista elämää ja yhteisöllisyyttä voidaan toteuttaa ilman fyysistä vuorovaikutusta. Voimmeko teknologian ja digitalisaation avulla korvata fyysisen läheisyyden ja kohtaamiset? Miten koronasta johtuvat rajoitukset ja muutokset julkisten tilojen ja palvelujen käytössä vaikuttavat eri asukasryhmiin, ja miten palveluita voidaan koronan aikana ja sen jälkeen järjestää? Miten esimerkiksi vanhenevan väestön fyysistä aktiivisuutta ja sosiaalista hyvinvointia voidaan tukea ilman julkisissa tiloissa tapahtuvia lähipalveluita (Som, Nimrod, West, Janke, Liechty & Naar 2020)? Ja miten palveluita ja julkisia tiloja voidaan kehittää nuorten vapaa-ajanviettomahdollisuuksia parantaen? Millaisia muutoksia, muutoskyvykkyyttä edellytetään palveluilta ja niitä tuottavilta julkisilta tahoilta? (Ettegal & Agans 2020.) Millaisia tiloja uudistuva palvelukulttuuri edellyttää? Miten tuetaan vuorovaikutusta, joka tapahtuu osittain ilman fyysistä kohtaamista, ja mikä on digitalisaation rooli tässä muutosprosessissa? Monet koronapandemian esiin nostavat kysymykset ovat vielä avoimia. Tutkimusta aiheesta on vielä suhteellisen niukasti.

Kaupunkien tarjoamilla vapaa-ajan palveluilla (liikunta, kirjastot, kulttuuri, museot, teatterit, konsertit, nuorisopalvelut jne.) ja niihin liittyvillä moninaisilla julkisilla tiloilla on tärkeä merkitys kaupungin sosiaalisessa elämässä ja yhteisöllisyyden mahdollistajina. Koronaviruspandemia on kuitenkin muuttanut ihmisten käyttäytymistä, esimerkiksi palveluiden käyttömääriä ja -tapoja sekä viranomaisten rajoitusten ja suositusten että ihmisten oman harkinnan ja pelkojen vuoksi (Hirvonen & Keskinen 2020). Esimerkiksi kirjastoja käytetään edelleen fyysisen aineiston lainaamiseen, mutta niiden asema kaupunkilaisten jaettuina olohuoneina on ainakin tilapäisesti heikentynyt ja rajoitusten kiristyttyä jopa katkennut määrääjäksi. Korona on lisännyt myös julkisiin tiloihin ja palveluihin liittyvää turvattomuuden tunnetta (Low & Smart 2020). Teatteriin, konsertteihin ja näyttelyihin uskaltautui väljempienkin rajoitusten puitteissa vain osa ihmisistä. Myös liikuntapaikkojen käyttöä on jouduttu rajoittamaan. Hyväksyttävän väljyyden vaade on ollut erilainen vaihtelevissa pandemiaolosuhteissa.

Käytön muutokset niin palveluissa kuin niiden tuottamiseen perinteisesti käytetyissä tiloissa aiheuttavat monenlaisia haasteita niin käyttäjille kuin kaupunkiorganisaatioillekin. Ihmiset, seurakunnat, yhdistykset ja yritykset ovat joutuneet muuttamaan ja kenties tulevat pysyvämminkin muuttaneeksi toimintaansa. Tilat ovat olleet ainakin osittain vajaakäytössä tai jopa käyttämättöminä, ja niiden työntekijät pahimmillaan lomautettuina tai irtisanottuja. Samaan aikaan tilakustannukset aiheuttavat haasteita. Osa vaikutuksista voi kestää lyhyemmän ajan, osa voi jäädä pysyviksi, millä on monenlaisia taloudellisia, kulttuurisia ja sosiaalisia vaikutuksia.

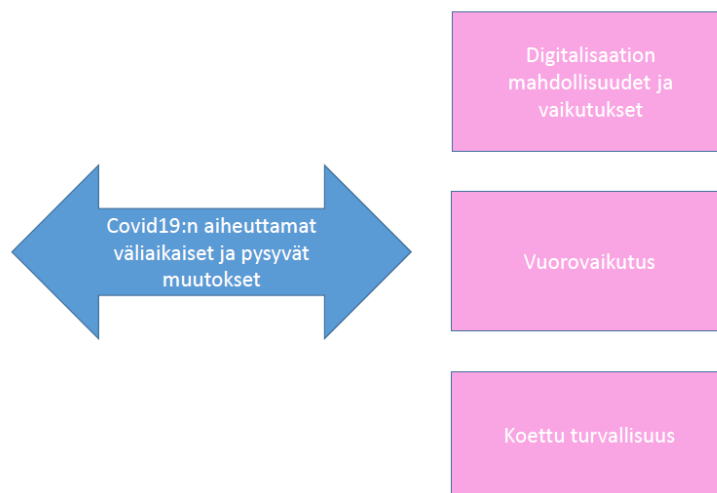
Tässä tutkimuksessa tarkastellaan koronapandemian mahdollisia lyhyt- ja pitkäkestoisia vaikutuksia vapaa-aikatoimialaan kuuluviin palveluihin. Tarkastelussa ovat sekä käyttäytymisen ja käyttöjen muutokset, muutokset palveluiden sisällössä ja tuotannossa että palveluille erityisesti tarkoitettujen kaupungin omistamien (sisä)tilojen käyttö- ja suunnitteluratkaisut.

Tutkimusta kehystävät jaettujen tilojen (Brinkø et al., 2015), sekä sopeutumiskyvyn ja monikäyttöisyyden näkökulmat (Schmidt III & Austin, 2016). Toisaalta keskeisenä tutkimuksellisenä näkökulmana on myös osallistavan suunnittelun (Horelli, 2002), sekä kohtaamisten ja vuorovaikutuksen teemat, joita on laajasti keskusteltu mm. työympäristökirjallisuudessa, mutta myös julkisten kirjastojen osalta (Aabo et al., 2010). Palveluiden käyttäjien näkökulmasta haluamme tarkastella myös koetun turvallisuuden kokemusta pandemian aikaisessa ja sen jälkeisessä tilanteessa (mm. Low & Smart 2020, Puustinen 2019).

KESKEISET TUTKIMUSKOhteET

SYVENTÄVIÄ TUTKIMUSTEEMOJA

KUVA 1. Tutkimuksen keskeiset tarkastelukohteet ja syventävät teemat

Tutkimuksessa haetaan sekä palvelujen käyttäjien että niiden tuottajien näkemyksiä ja kokemuksia. Vaikka tutkimuksen pääasiallisena tehtävänä on luoda edellytyksiä palvelutuotannon kehittämiselle tästä tilanteesta eteenpäin, yhtenä tarkoituksena on myös dokumentoida Covid 19-pandemian aiheuttamaa tilannetta ja ajankuvaa suurten kaupunkien vapaa-ajan palveluorganisaatioissa.

TUTKIMUSKYSYMYKSET

Työssä kartoitetaan käyttäjien ja työntekijöiden näkemyksiä vapaa-aikatoimialaan kuuluvien palveluiden ja niiden tuottamiseen käytettyjen julkisten sisätilojen käytöstä kahdessa

erilaisessa pandemiatilanteessa ja pandemian jälkeen, tunnistetaan keskeiset muutostarpeet, sekä muodostetaan ehdotukset jatkotoimenpiteistä.

Työn pitämiseksi hallittavana kokonaisuutena ehdotamme sen kohdistuvan tiettyihin vapaa-ajantoimialaan liittyviin palveluihin tai pieniin palvelukokonaisuuksiin (N kpl, täsmennetään). Näin ratkaistaan se, että eri palveluiden (kirjastot, liikunta- ja nuorisopalvelut, museot, kaupunginorkesterit ja muut konsertit, kaupunginteatteri) toiminnot ja tilat poikkeavat toisistaan huomattavasti sekä käyttäjäkunnaltaan että fyysisiltä ominaisuuksiltaan. Täsmennetään siis mihin palveluihin ja niitä seuraten tiloihin keskitytään (ja tarkastellaanko konseptoinnin yhteydessä esim. käyttäjäprofiileja). Asetelma on työtä läpileikkaava. Se auttaa oleellisesti kyselytutkimusta, jolla kartoitetaan käyttäytymisen muutoksia kaupunkilaisten keskuudessa. Kysymykset pysyvät ymmärrettävinä kun ne koskevat tiettyä palvelua tai palvelutyyppiä ja siihen liittyviä vaihtoehtoja. Katettavat palvelut tai palvelukokonaisuudet määritellään ohjausryhmän kanssa.

Keskeiset tutkimuskysymykset ovat:

- Miten eri asiakasryhmien käyttäytyminen on muuttunut koronan aikana ja miten se saattaa muuttua pysyvämmiin ajatellen myös koronan jälkeistä aikaa? Mitä fyysisiä ja digitaalisia palveluja asiakkaat a) ovat käyttäneet tähän mennessä pandemian aikana (sen eri vaiheissa, vrt. b ja c), ja ovat kiinnostuneita käyttämään b) tiukkojen rajoitusten ja c) väljempien rajoitusten olosuhteissa sekä d) pandemiauhkan väistyttyä (eli seuraavassa "normaalitilanteessa"). Tiukat ja väljät rajoitusolosuhteet määritellään täsmällisemmin esimerkiksi Aluehallintoviraston leviämis- ja kiihtymisvaiheen rajoitusten mukaisesti. Suomen kontekstissa tiukoissa rajoitusolosuhteissa (kuten tällä hetkellä) useat sisäpalvelut ovat joko pois käytöstä tai käytössä rajallisesti, mutta niitä saattavat tai saattaisivat osin korvata digi- tai ulkopalvelut. Lomakkeeseen voidaan sisällyttää soveltuvasti kysymyksiä missä määrin tällainen korvaaminen olisi käyttäjien näkökulmasta myönteistä tai hyväksyttävää pandemian aikana ja sen jälkeen.
- Mitä hyväksi todettuja pandemian aikaisia toimintatapoja, kuten palveluiden painopisteen ja tilojen muutoksia on toteutettu? Mitä toimenpiteitä tulisi soveltaa tiukempien tai väljempien rajoitusten olosuhteissa tai pandemiauhkan väistyttyä, jotta asiakkaat jatkossakin uskaltavat käyttää palveluja ja tiloja? Minkälaisia palvelupolkuja voidaan muodostaa, pitäen sisällään fyysiset ja digitaaliset ympäristöt? Miten tiloja tai toimintatapoja tulisi kehittää, jotta voidaan taata niiden turvallinen käyttö ja tarjota paikkoja vapaa-ajanvietolle normalisoituvassa arjessa?
- Miten pandemiariskit tulisi ottaa huomioon tulevaisuudessa vapaa-ajantilojen korjaus- tai uudisrakennushankkeissa? Käytännössä: miten lisätä tilojen joustavuutta ja monikäyttöisyyttä eri tilanteissa?

Tutkimuskysymyksiä tarkennetaan yhdessä kaupunkien kanssa. Tavoitteena on tunnistaa kunkin tutkimukseen valitun palvelun (ja siihen liittyvän tila- tai rakennustyyppin) ratkaisumalleja tai suunnitteluperiaatteita, jotka ovat sovellettavissa kaikissa kaupungeissa.

TOTEUTUS

Tutkimus toteutetaan Turun kaupunkitutkimusohjelman, Turun ja Tampereen yliopistojen sekä Helsingin kaupungin yhteistyöhankkeena, yhdistellen kaupunkitutkimuksen, sosiologian ja arkkitehtuurin tutkimuksen näkökulmia.

Ehdotamme kaksivaiheista toimintatapaa, jossa hankkeen alussa sovitaan tutkimuksen yleisemmästä täsmennyksestä, etenkin mitkä vapaa-aikatoimialaan kuuluvat palvelut ja tilatyytit otetaan tutkimuksen kohteeksi. Ensimmäisen työvaiheen (ks. alla) jälkeen tutkimuskohdetta täsmennetään tarvittaessa edelleen, tutkijaryhmän toimiessa esittelijänä hankkeen ohjausryhmälle, johon kukin rahoittava kaupunki on nimennyt edustajansa.

Tutkimus koostuu kuudesta vaiheesta, jotka esitetään seuraavassa taulukossa. Vaiheet ovat osittain limittyviä.

	Vaihe	Tarkoitus
1	Hankkeeseen sisällytettyjen palvelukokonaisuuksien johtajien ja asiantuntijoiden haastattelukierros. Noin 12 haastattelua.	Tutkimusasetelman jäsentäminen ja tarkentaminen, pohjatiedon hankinta ja tietolähteiden kartoitus seuraaviin vaiheisiin. Vaiheessa 2 tarkasteltavat palvelut ja tilat täsmennetään viimeistään vaiheen 1 lopuksi.
2	Käyttäjätutkimus: Kyselyn laatiminen ja toteuttaminen vapaa-ajan palvelujen ja niiden toteuttamiseen liittyvien tilojen käyttäjille sekä aineiston tilastollinen analyysi. Verkkokyselyn levittämisessä kohdeyleisöille tarvitsemme tietoturvasyistä vapaa-ajan toimialojen apua. (Edellisessä kokouksessa puhuttiin kirjastokortin haltijoista yhtenä mahdollisena ratkaisuna kyselyn kohdistamiseen.)	Selvitetään, kuinka koronaepidemia on muuttanut käyttäytymistä palvelujen (ja tilojen) käytössä ja onko odotettavissa, että muutokset ovat tilapäisiä tai pysyvämpiä. Toisin sanoen: Mitä fyysisiä ja digitaalisia palveluja asiakkaat a) ovat käyttäneet tähän mennessä pandemian aikana (eri olosuhteissa, vrt. b ja c), ja ovat kiinnostuneita käyttämään b) tiukkojen rajoitusten ja c) väljempien rajoitusten olosuhteissa sekä d) pandemiauhan väistyttyä (eli seuraavassa "normaalitilanteessa").
3	Tapaustutkimuskohteiden valinta yhdessä kaupunkien kanssa (enintään 3 kohdetta).	Valitaan palvelut ja niihin liittyvät tila- tai rakennustyytit tai rakennukset, joita tarkastellaan täsmällisemmin vaiheissa 4 ja 5. Tavoitteena on valita kohteet, joiden kautta saavutetaan riittävä yleistettävyyden.

4	Työntekijöiden ryhmähaastattelut.	Selvitetään työntekijöiden näkökulma koronan aiheuttamaan palvelujen/tilojen käytön haasteisiin sekä hyväksi todettuihin käytäntöjä tai uusiin ehdotuksiin niiden ratkaisemiseksi lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.
5	Palvelupolkujen ja idealuonnoksien tuottaminen, sekä niiden yhteiskehittäminen (edelleen) tapaustutkimuskohteissa palvelualojen kehittäjien, työntekijöiden ja mahdollisesti myös käyttäjien kanssa.	Kyselyyn ja haastatteluihin perustuvien palvelupolkujen ja tilallisten konseptiratkaisujen muodostaminen ja yhteiskehittäminen tapaustutkimuskohteissa (enintään 3).
6	Kaikkien vaiheiden tulokset kokoava loppuraportti.	Kokonaisanalyysi johtopäätöksineen ja suosituksineen sekä yleisluontoiset suunnitteluperiaatteet ja -työkalut valittuja palveluita ja niihin liittyviä tiloja koskien.

TUTKIMUKSEN TOTEUTTAJAT

Tutkimuksen vastuullisena johtajana toimii Turun yliopiston kaupunkitutkimuksen tutkimusjohtaja ja Turun kaupunkitutkimusohjelman johtaja Sampo Ruoppila.

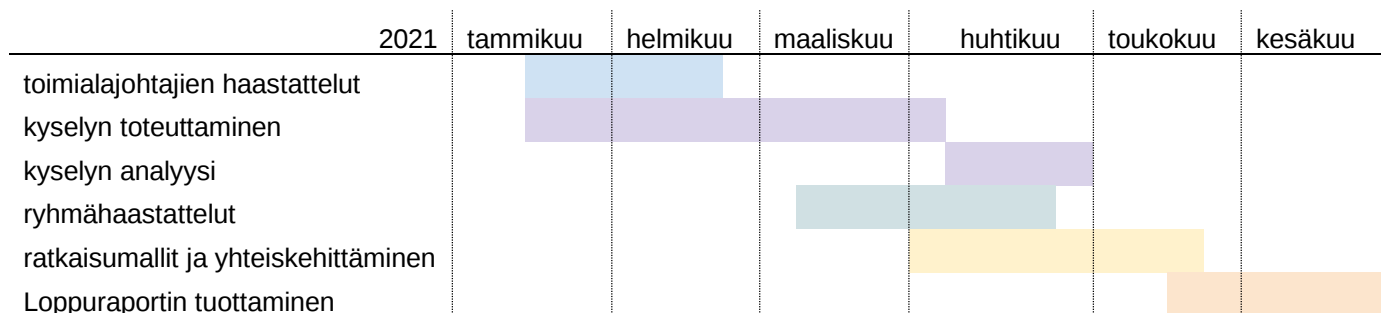
Tutkijoina toimivat:

- Erikoistutkija, dosentti Sari Puustinen, Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskus
- Yliopisto-opettaja, arkkitehti Jenni Poutanen, Tampereen yliopiston Arkkitehtuurin yksikkö
- Tutkija Jukka Hirvonen, Helsingin kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot
- Tutkimusapulaiset Pasi Keski-Pukkila (TY) ja NN (TaY)

Puustinen ja Poutanen toimivat tutkijoina hankkeen kaikissa vaiheissa. Kuitenkin niin, että Puustisen työ painottuu asiantuntija- ja käyttäjätiedon (kysely, haastattelut), analysointiin ja raportointiin, ja Poutanen johtaa palvelumuotoilun ja tilallisten idealuonnosten laadintaa ja niiden yhteiskehittelyä. Hirvonen osallistuu kyselylomakkeen laadintaan sekä toteuttaa kyselyn määrällisen analyysin ja sen tulosten raportoinnin. Tutkimusavustajat toimivat mm. taustatietojen koonnissa, lomakkeen toteuttamisessa ja testaamisessa, kyselyn koordinoimisessa sekä haastatteluiden ja työpajojen valmistelussa, ja työpaja materiaalin analysoimisessa. Yksi avustajista sijoittuu Turun ja toinen Tampereen yliopistoon, Puustisen ja Poutasen alaisuuteen.

AIKATAULU

Hankkeen aloitusajankohdaksi ehdotetaan 27.1.2021. Tutkijat toimittavat tulokset ppt-muotoisessa raportissa 30.6.2021 mennessä ja täysimittaisena kirjallisena loppuraporttina 31.8.2021 mennessä. Raportti julkaistaan esimerkiksi Turun kaupunkitutkimusohjelman sarjassa. Lisäksi tuloksista laaditaan tieteellisiä artikkeleita.

Budjetti

Hankkeen kokonaisarvo on 74015 €. Rahoitus on julkista tutkimusrahoitusta (ALV 0%).

Hankerahoituksessa sovelletaan Turun kaupunkitutkimusohjelman ehtoja. Hankkeen johtajan (Ruoppila) työ katsotaan yliopiston omarahoitusosuudeksi, jota ei korvata, mutta josta ei tarvitse esittää työaikalaskelmaa. Hankkeeseen palkattavien tutkijoiden kulut korvataan täysimääräisinä, todellisilla työnantajan kuluilla (30%) laskettuna. Hankkeen rahoitettavalle osuudelle hyväksytään kiinteä yleiskustannuslisä (18%).

Turun yliopiston tulevaisuudentutkimuskeskus (Puustinen + tutkimusavustaja Keski-Pukkila + 50% muista kuluista, yht. 34615€) ja Tampereen yliopiston arkkitehtuurin osasto (Poutanen + tutkimusavustaja + 50% muista kuluista, yht. 33724€) laskuttavat suoraan Turun kaupunkia. Jukka Hirvosen osuus katetaan osana Helsingin kaupungin rahoitusosuutta.

Lähdeviitteet

Aabo, S., Audunson, R. & Vårheim, A. 2010. "How do public libraries function as meeting places?" *Library & Information Science Research* 32, 16-26.

Brinkø, R., Balslev Nielsen, S., van Meel, J. 2015. "Access over ownership – a typology of shared space." *Facilities*, 33 (11/12): 736-751. <https://doi.org/10.1108/F-11-2014-0094>

Ettegal, Andrea V. & Agans, Jennifer P. (2020) Positive Youth Development Through Leisure: Confronting the COVID-19 Pandemic. *Journal of Youth Development* Vol. 15 Issue 2 DOI 10.5195/jyd.2020.962

Hirvonen, Jukka & Keskinen, Vesa (2021) Helsinki-barometri: Korona koettelee – vaan hylkääkö? Vielä julkaisematon artikkeli; julkaistaan Helsingin kaupungin Kvartti -lehdessä keväällä 2021.

Horelli, L. 2002. "A Methodology of Participatory Planning", in *Handbook of Environmental Psychology* (eds. R. B. Bechtel & A. Churchman), John Wiley & Sons, Inc.

Low, Setha & Smart, Alan (2020) Thoughts about Public Space During Covid-19 Pandemic. *City & Society. American Anthropolical Society*. 1-5. DOI: 10.1111/ciso.12260

Puustinen, Sari (2019) Vapauden ja pelon kaupunki - Koettu turvallisuus kaupunkisuunnittelun tavoitteena. Turun kaupunkitutkimusohjelman Tutkimuskatsauksia 1/2019. Verkkojulkaisu ISSN 1799-5124

Schmidt III, R. and Austin, S. 2016. *Adaptable Architecture, Theory and Practice*. New York: Routledge.

Son, Julie S.; Nimrod, Galit; West, Stephanie T.; Janke, Megan C.; Liechty, Toni & Naar, Jill J. (2020): Promoting Older Adults' Physical Activity and Social Well-Being during COVID-19, *Leisure Sciences*, DOI: 10.1080/01490400.2020.1774015